

Niels Ebbesens tid Spiloplæg

Hvor er vi henne?

Når I læser disse papirer og begynder på spillet om Niels Ebbesens tid, er I ikke længere i nutiden, men i middelalderen. Året er 1340, og det er sidst i marts. Vi er i en lille landsby kaldet Dantorp i nærheden af den gamle, kongelige borg, Skanderborg. (-torp er en typisk endelse for en landsby i middelalderen).

I otte år har der ikke været nogen konge, der ejede borgen. De danske konger havde ikke været gode til at styre deres rige. De havde prøvet at skaffe sig mere magt både i udlandet og hjemme i Danmark. Det havde betydet både erobringstogter, nedkæmpelse af oprør og kampe om tronen, og alle disse stridigheder kostede penge.

Den nemmeste måde at betale på, var at sætte kronens ejendom *i pant*. Det betød, at den person, som kongen skyldte penge, fik alle indtægter fra et stykke krongods, indtil kongen kunne betale, hvad han skyldte. Det var lidt som at tisse i bukserne for at holde varmen, for jo mere der blev pantet væk, desto mindre blev kongens indtægter. Da den sidste konge, Christoffer "Uden Land", døde, havde han mistet alt. Derfor blev der ikke valgt nogen ny konge. Christoffers to sønner kom i pleje hos den tyske kejser.

Efter otte år uden konge er der mange, der er begyndt at savne lidt mere styr på tingene i Danmark. Det gælder købmændene, der synes, at handelsvejene er blevet for usikre. De udenlandske fyrster er bange for at magtbalancen i Nordeuropa tipper. De danske herremænd og bønder har så mange gange før gjort oprør og støttet først den ene, og så den anden, men det er efterhånden gået op for dem, at de aldrig rigtig vinder noget ved det. Det eneste, der kommer ud af oprørene, er mere uro og usikkerhed. Så flere og flere støtter op om at indsætte Christoffers søn Valdemar som konge og sørge for, at han får en chance for at skaffe sig kronens besiddelser tilbage.

Men her kan man ikke gøre regning uden grev Gerhard af Holsten. Han og de andre holstenske grever var de sidste danske kongers allerbedste venner og gjorde dem så mange tjenester, at det var dem, der fik langt de fleste panter, så Gerhard er nu panteherre over det meste af Jylland. Selvom Gerhard er en gammel mand, er han både strid og snu. Han tjener mange penge på panterne, og han har ikke tænkt sig at opgive dem uden videre – i det mindste skal han nok vide at tage sig godt betalt.

For at styrke sit greb om tingene, har Gerhard siden februar sat tropper ind i Jylland – over 11.000 mand! Det er der mange, der slet ikke synes om...

At spille rollespil

1: Tag din rolle alvorligt – og bliv i den!

Når du går i gang med rollespillet, er du en anden person end dig selv, og du befinder dig i en anden tid. Du er en person fra middelalderen, og jo mere du og dine klassekammerater kan leve jer ind i jeres person og jeres tid, jo sjovere og mere spændende bliver spillet. Hvis I hele tiden hopper ud af rollen og snakker "moderne", går spillet i stå. Men hvis I hele tiden taler, tænker og opfører jer som bønder, herremænd, præster og soldater fra 1340, kan det kun blive fedt!

2: Pas på hinanden

Det kan ske, at personerne i rollespillet kommer op at slås. Så er det meget vigtigt at passe på, at der ikke er nogen, der kommer til skade. Al kamp skal foregå med bløde våben lavet af skumgummi eller lignende, og der gælder følgende regler:

- -Man må ikke slå efter hovedet eller skridtet – hvis man gør det, har man tabt kampen.
- -Man må ikke stikke med sit våben, kun slå.
- -Man må ikke slå så hårdt, at det gør ondt.

- -Hvis man skyder med bue, må man kun skyde op i luften – ikke direkte mod nogen. Og der må kun bruges særlige rollespilspile med en stor, afrundet gummispids.
- -Bliver man ramt to gange på en arm eller et ben, kan man ikke længere bruge dem. En arm, der er ramt to gange, holdes bag ryggen. Er man ramt to gange på højre ben, må man hoppe rundt på venstre, og er man ramt to gange på begge ben, må man synke i knæ.
- -Når man er ramt to gange på bryst, mave eller ryg har man tabt kampen og skal lægge sig ned i 1 minut, inden man kan spille videre. Hvis man var oppe at slås om noget, kan vinderen tage det.

3: Det gælder ikke om at vinde

Hvis man tror, at rollespil går ud på at rage mest muligt til sig og banke en masse af de andre, har man misforstået det hele. Der er ikke nogen, der "vinder" et rollespil, og selvom den karakter, man spiller, bliver sur, hvis han eller hun får bank eller mister alle sine ejendele, så bliver man det ikke selv. Man kan sagtens få en masse sjov ud af at spille en person, som har skæbnen imod sig.

At lave din rollespilskarakter

Giv din karakter liv og personlighed

Før rollespillet begynder, skal du udfylde et karakterark. Her beskriver du den person, du skal spille – din karakter. Der er en del forskellige karaktertyper at vælge imellem: bønder, soldater, herremænd osv., og de er alle sammen beskrevet i næste afsnit. Det er vigtigt, at du læser det, der står om din karaktertype grundigt igennem. Nogle af karaktererne ligger ret fast, fordi de har en central rolle i spillet. Andre har større mulighed for variation.

Herefter er det op til dig at skabe en karakter med historie, personlighed og holdninger, sådan som karakterarket lægger op til det. Prøv at skabe en karakter, som det vil være let for dig at leve dig ind i. Så længe du ikke finder på noget, der strider imod din karakters type, er der frit slag. Spørg din lærer, hvis du har brug for at vide mere om din karaktertype end det, der står i beskrivelsen.

Lav aftaler om konflikter og alliancer

Snak med de andre spillere om deres roller, inden I går i gang med spillet. Hvordan er jeres forhold til hinanden? Hvem er venner, og hvem er uvenner eller ligefrem fjender? Find gerne på små historier om jeres karakterer og deres relationer. Det er karakterernes konflikter og alliancer, der skaber et godt rollespil, og det er karakterernes opførsel, særheder og historierne fra deres fortid, der gør det hele levende.

Pige- og drengeroller

Beskrivelsen af karaktertyperne tager udgangspunkt i mændene, fordi det var sådan, middelalderens samfund var bygget op. Men især blandt bønderne var kvinderne lige så vigtige som mændene, for driften af en gård krævede både en mand og en kvindes arbejdskraft. I øvrigt er det ikke nødvendigvis sådan, at piger skal spille kvinder, og drenge skal spille mænd. Man skal først og fremmest vælge en karakter, man synes, det kunne være sjovt at spille.

Karaktertyper

Herregårdens beboere

Herremanden og hans familie

Herremanden er fra Holsten. Han ejer en stor del af landsbyens jord - noget af den hører til herregården, og resten har han lejet ud til landboerne. Men selvom han er rig, har herremanden mange bekymringer. Det er ikke længere til at skaffe folk til at dyrke herregårdens jord, og de kræver alt for høj løn. Så han er nødt at leje mere og mere af jorden ud, og det synes han slet ikke, at han får nok ud af.

Ligesom mange andre holstenere har herremanden kæmpet for den danske konge og fået jord som belønning. Indtil for nylig var der ikke nogen, der tog sig af, at han ikke var dansk. Men i løbet af de sidste par år er der mange, der er begyndt at se skævt til alle holstenere, og nu hvor de holstenske tropper er i landet, er de virkelig ikke populære! Og det hjælper heller ikke, at herremanden er nødt til at have et par holstenske soldater boende. For soldaterne opfører sig ikke så godt - de kommer hele tiden op at toppes med bønderne og endda med nogen af herremandens egne folk.

Men herremanden er loyal mod grev Gerhard - han har jo retten på sin side, ikke sandt? "Det var de danske konger selv, der satte deres magt og ejendom over styr. Gerhard vil bare have de penge, der retmæssigt er hans."

Herremandens kone er dansk, og hendes familie ser lidt anderledes på tingene. De mener, at Gerhard presser citronen for hårdt, og de tror, at han har lumske planer om at gøre sig til herre i Jylland permanent. Den ældste søn holder med sin mors slægt og er begyndt at skændes med sin far. Moren aner ikke længere, hvem hun skal holde med.

Herremandens tjenestefolk

Tjenestefolk kan være mange forskellige ting: tjenestepiger, kokke, staldkarle, markarbejdere m.m. De er alle sammen underlagt herremanden, som giver dem mad og husly, beskytter dem og bestemmer, hvad de skal lave. Men der er stor forskel på de betroede folk, der holder opsyn med gårdens drift og kan forsvare den med våben i hånd, og så dem, der pukler i marken, stalden eller køkkenet uden at få ret meget mere for det end kost og logi.

Nogle tjenestefolk elsker og beundrer deres herre og frue og er stolte over at høre til en fin herres husholdning. Men der kan også være nogen, der synes, de bliver dårligt behandlet og som hader og bagtaler deres arbejdsgivere. Nogle af dem overvejer måske at rende af pladsen og blive landboer i en anden landsby - "det skulle jo være ret nemt at få sig en pænt stor jordlod nu om dage."

Der er rigtig mange muligheder for at variere karaktertypen "tjenestefolk" efter alder, køn, status, opgaver, holdninger osv., og der er ret frit slag for hvilke forhold, de kan have til både hinanden, herskabet, soldaterne og landsbyens bønder.

De holstenske soldater

De holstenske soldater er lejesoldater. De kæmper for grev Gerhard, fordi de får penge for det og nogle gange også lov til at plyndre. Lige nu har de ordre til at opføre sig nogenlunde ordentligt, men de tænker alligevel: "Hvorfor være soldat, hvis man ikke har lov til at opføre sig om én?" Soldaterne kan nemt komme op at toppes med landsbyens bønder, fordi de opfører sig, som om de ejer det hele. Men på den anden side har soldaterne ikke lyst til at få hele landsbyen på nakken, så de er alligevel nødt til at styre sig lidt.

Egentlig taler lejesoldaterne jo tysk, men *plattysk*, som man talte i Holsten dengang, er ikke så forskellig fra dansk, så danskere og holstenere kan godt forstå hinanden. Eventuelt kan soldaterne tale med tysk accent, eller blande tyske ord ind i det danske sprog.

I Holsten er alting meget mere moderne end i Danmark, så soldaterne synes, at danskerne er nogen tilbagestående bønder: "De har ikke nogen ordentlige byer, deres landbrug er gammeldags, og deres konger var så store fjolser, at de lod både magt og rigdom løbe lige gennem fingrene. For danskernes egen skyld skulle de hellere lade sig styre af nogen med forstand på tingene."

Selvom de bor hos herremanden, vil soldaterne hænge en del på kroen.

Landsbyens beboere

Selvejrbondens familie

Selvejrbonden brokker sig: "Der er nogen, der siger, at i gamle dage ejede alle bønder deres egen jord."

Nu om dage (altså i 1340) er der ikke ret mange selvejrbønder tilbage, og det er fordi, det kun er selvejrbønder, der skal betale skat. De store jordejere - herremænd, kirker og klostre - går fri, og det samme gør landboerne; de bønder, som lejer deres jord af en jordejer.

Landsbyens selvejrbonde er stolt af at være sin egen herre! Hvis han skulle komme i strid med nogen, kan han selv føre sin sag på tinge. Landboerne skal have herremanden til det - som om de var kvinder, børn eller tjenestefolk. Desværre har selvejeren ikke mere at skulle have sagt i landsbyrådet, *gadestævnet*, end de andre bønder.

Undervisningsforløb

Og det kedeligste er, at nogle af landboerne faktisk er rigere end selvejerbonden. I de seneste år er størrelsen på de jordlodder, som landboerne lejer af herremændene, nemlig vokset. Så selvejerbonden og hans familie har mindre og mindre at have deres stolthed i, og det har ikke gjort deres forhold til de andre bønder i landsbyen bedre.

Selvejerbondens familie er sandsynligvis meget konservative og mener, at alt var bedre i gamle dage. De vil sandsynligvis være dem, der har mest imod panteherreødmødet og de holstenske soldater.

Landboerne

Landboerne har i virkeligheden nydt godt af de seneste års forandringer. Før i tiden betalte de langt højere afgifter for mindre jordlodder, eller måtte som landarbejdere på store godser arbejde hårdt for en ussel løn. Nu er der mangel på arbejdskraft, og hvis man synes, at lønnen er for lav, jordloden for lille eller afgiften for høj, kan man jo bare flytte hen til en anden jordejer.

Men samtidig med at landboerne har fået bedre vilkår, er de også ved at blive umyndiggjort. Prisen for at blive omfattet af jordejerens skattefrihed har været, at landboerne har mistet retten til selv at føre sager på tinge. De er under herremandens "værn", og selvom det kan være en fordel at have en stærk person til at forsvare sig, så kan det nemt give denne person den idé, at han også bestemmer over én.

Der vil sikkert være flere af landboerne der mener, at det hele går helt fint, og at det er ligegyldigt, om landet har en konge eller en panteherre, så længe udviklingen fortsætter i samme retning. Nogle er måske ligefrem modstandere af en ny konge, fordi de forestiller sig, at han vil skrue udviklingen tilbage. Andre vil måske være urolige over, at de er ved at miste deres status som selvstændige bønder, og blive herremandens undergivne, ligesom hans tjenestefolk.

Under alle omstændigheder, så er det aldrig sjovt at have fremmede tropper i landet. Hvis soldaterne har stjålet ens høns, pillet ved éns datter eller væltet ind i ens hus midt om natten og forlangt øl, bliver man nok lidt sur på dem. Så for nogle af landboerne er det vigtigste at komme af med de holstenske tropper og måske også med deres holstenske herremand, når nu holstenere lader til at være sådan nogle skiderikker. At de aldrig har haft noget imod herremanden før, kan de hurtigt glemme.

Sognepræsten og hans husholdning

1300-tallets sognepræster var ganske godt uddannede. De havde gået på katedralskole og havde lært latin. De skulle dog ikke kun holde messer på latin – de skulle også holde prædiken på dansk, så de kunne få bønderne til at forstå evangeliets lære.

Selvom de var uddannet i byerne, kom de fleste sognepræsten oprindeligt fra landet

Undervisningsforløb

---

og var sønner af velhavende bønder eller mindre herremænd – hvis de da ikke var præstesønner. Selvom præster ikke måtte gifte sig, skete det påfaldende ofte, at deres husholdersker fik børn, og at disse børn fik lov til at blive præsteuddannede.

Præstens gård er den største i landsbyen, og han har ret til en tredjedel af den "tiende" som alle betaler til kirken. Med hele den kirkelige organisation i ryggen er han på flere måder landsbyens mest betydningsfulde person og behandles med respekt af alle. Også herremanden må betragte ham i det mindste som en ligemand. Men derfor kan det jo godt være, at der ligger uvenskaber under overfladen.

Eftersom præsten er ret velhavende, kan han godt have nogle folk ansat. Så både præstens tjenere, hans husholderske og hendes eventuelle børn kan optræde som personer i spillet. Husholdersken vil på den ene side nyde godt af præstens velstand og høje status, men vil på den anden side helt sikkert være mål for en masse sladder – uanset om hun har et forhold til præsten eller ej. Og det samme vil gælde hendes børn, som både kan møde misundelse og foragt fra de andre børns side.

Hvis nogen vil spille præstens tjenestefolk, kan de læse det, der står om herremandens tjenestefolk, og bygge deres karakter op efter det.

Byhyrden

Byhyrden er nok den i landsbyen, der er fattigst og har lavest status. Han har et lille hus midt i landsbyen, men har ikke nogen jord, og han lever af den betaling, han får for at drive bøndernes dyr på græs.

En gård kan ikke drives uden både en mand og en kone, men byhyrden kan godt være enlig, og der er god mulighed for at gøre ham til en halvtosset særling. Hvis han har en familie, vil byhyrdens kone og børn helt sikkert blive set ned på af bøndernes koner og børn.

Men samtidig er byhyrden den, der ved mest om alle landsbyens beboere, fordi han går ind og ud med deres dyr. Så han kan også være den, der holder gang i sladder og bagtalelse i landsbyen.

Landsbysmeden

Smeden har en særlig status, fordi han kan noget, de fleste andre ikke kan. I middelalderens bondesamfund var specialister sjældne, og alle bønder kunne lidt af de fleste håndværk, men lige præcist smedekunsten krævede både speciel viden og specielt udstyr. For de andre i landsbyen kunne der godt være noget lidt mystisk, måske endda magisk, over hans evne til at forme jernet.

I en lille landsby har smeden dog næppe kunnet leve helt af sit håndværk, så han og hans kone vil også have en mindre jordlod og nogle dyr, samt en have. Men i modsætning til bønderne er det ikke jorden, der er smedefamiliens primære levebrød.

Undervisningsforløb

De handler eller bytter sig til en del til gengæld for at reparere eller smede værktøj til bønderne.

Både smedens kone og deres børn kan hjælpe til i smedjen.

Kroens beboere

I kroen bor kroværten med familie samt de folk, der måtte være ansat til at servere, lave mad, passe gæsternes heste osv.

Kroen er et vigtigt samlingssted, hvor alle fra både landsbyen og herregården kan mødes, og ind imellem kommer der også fremmede forbi. Derfor er kroen stedet, hvorfra nyheder og rygter spredes, og både krofatter og kromutter er nogle skrækkelige sladderhanke.

Krofatter og kromutter føler sig en smule hævet over bønderne, men vil naturligvis ikke vise det – man skulle jo nødig miste kunder! Når de har besøg af herremanden eller hans familiemedlemmer, fedter de for dem.

Hvad angår de tyske soldater, så er krofatter og kromutter vældig glade for alle de rare penge, som de lægger i kroen. Men de er også ret nervøse ved de rygter, de hører. Det vil være rigtig skidt for forretningen, hvis tingene udvikler sig fra små stridigheder til krig. Så vil der ikke være ret mange, der tør komme på kroen, og desuden har større flokke af soldater en kedelig tendens til at tage, hvad de vil have uden at betale for det.

Navne fra middelalderen

Pigenavne

Helgennavne:

Cæcilie
Maria
Agnes
Barbara
Birgitta
Clara
Elisabeth
Dorthea
Gertrud
Katharina
Kristina
Lucia

Margrethe
Martha
Regisse
Susanne
Valborg
Ursula
Veronica

Andre navne:

Sigrid
Astrid
Mette
Johanne
Ragnhild

Undervisningsforløb

Eva
Anna
Magdalene
Sissel
Hilleborg
Hildegard

Drengenavne

Helgennavne:

Antonius
Augustin
Benedikt
Johannes
Nikolaus
Hubertus
Franz
Magnus
Thomas
Laurentius
Richardus
Clemens
Alban
Christopher
Bernhard
Alexander
Ambrosius
Andreas

Ordliste:

Gadestævne/bystævne

Forsamling af landsbyens bønder, hvor interne anliggender blev afgjort. Landboer deltog på lige fod med selvejerbønder.

Herremand

Betyder faktisk ikke, at man er herre over nogen, men omvendt, at man er "en herres mand", dvs. at man er gået i nogens tjeneste, som oftest kongens. En herremand forpligter sig først og fremmest til at gå i krig for sin herre med våben og udrustning,

Undervisningsforløb

---

der følger tidens krav. Til gengæld er han fritaget for skat. En herremand kaldes "ridder" hvis han har modtaget et personligt ridderslag af kongen. Ellers kaldes han "væbner." Niels Ebbesen var væbner.

Landbo

Bonde, der lejer sin jord af en herremand eller en anden jordejer, og betaler afgift til denne, men til gengæld er omfattet af jordejers skattefrihed.

Selvejrbonde

Bonde, der ejer sin egen jord, og betaler skat. Der blev færre og færre selvejrbønder op gennem middelalderen, først og fremmest fordi mange af dem gik over til at være landboer – så kunne de nemlig slippe for at betale skat.

Tiende

Alle skulle hvert år betale en tiendedel af deres høst til kirken. Af dette tiende gik en tredjedel til præsten, en tredjedel til vedligeholdelse af kirken, og en tredjedel gik videre i systemet, til den centrale kirkeorganisation.

Ting

Forsamling, der fungerede som domstol. Man mødtes "på tinge" for at afgøre uenigheder, afsige domme og bilægge stridigheder. I løbet af middelalderen blev tingene mere og mere institutionsagtige med faste embedsmænd, og almindelige menneskers rolle blev mindre og mindre.

Værn

I 1340 er det kun mænd, der ejer jord, som har fuld juridisk myndighed. Kvinder, børn, tjenestefolk og landboer er under en jordejers "værn". Det betyder, at han skal forsvare dem mod eventuelle anklager, men til gengæld modtage alle bøder, de bliver tilkendt. Middelalderens retssystem var nemlig hovedsageligt bygget op omkring det princip, at man skulle betale erstatning for al skade, man forvoldte, uanset om man havde ødelagt et hegn eller slået nogen ihjel.

Karakterark

(eksempel)

Navn: Kristine Jensdatter

Karaktertype: Smedekone

Alder: 34

Udseende:

Mager og senet.

Opførsel:

Stædig, galsindet og grov i munden. Kan dog også være venlig, især overfor børn og dyr, og dem, der ligesom hun selv falder lidt udenfor.

Baggrund:

Kristine er ikke født i landsbyen, men flyttede dertil sammen med sin mand, smeden, for omkring 10 år siden. Fra starten kom hun dårligt ud af det med de fleste af bondekonerne, som synes hun er sær, fordi hun hjælper sin mand i smedjen og bander som et mandfolk. Der er nogen, der hvisker om, at hun er en heks, men ingen ville turde sige det til hende.

Vaner og særheder:

Opfører sig mere maskulint end de andre kvinder i landsbyen. Bander. Elsker dyr, og snakker med både sin kat og sin ged.

Tro og meninger:

Er ikke særligt religiøs, og kommer ikke ret tit i kirken, men er til gengæld ret overtroisk og bange for ting, der bringer uheld. Er ligeglad med om herremanden, kongen eller folk i det hele taget er tyskere eller danskere, så længe de ikke generer hende.

Venner:

Smeden, byhyrden, kromutter. Har også en vis sympati for herremanden, fordi han kommer udefra.

Uvenner:

Præsten, alle bondekonerne, især Inge Mortensdatter.

Karakterark

Navn:

Karaktertype:

Alder:

Udseende:

Opførsel:

Baggrund:

Vaner og særheder:

Tro og meninger

Venner:

Uvenner: